

Xalçadan başlayan haqq yolu

Mətn: Ülviyyə Məmmədova

Bakı, Xətai rayonu, Natiq Əliyev küçəsi 9...
Rəhbərliklə vədələşdiyimiz vaxtdan bir qədər
da tez gəlmişik. Qapıda bizdən başqa da görüş
üçün növbə gözləyənlər dayanıb. İçəridə onların
gəlişini gözləyənlər var. Amma heç kimin
"Azərbaycan xalçaları" jurnalının gözləyənləri
qədər gözləyəni yoxdur...

Müvafiq yoxlamadan keçdikdən sonra araziya daxil olurdu. Dəmir hasarlar arxada qalırdı. Hasarları tikənlər tamamilən mərkəzdə hovuzu olan böyük bir həyət... İlk baxışdan hər şey sakit və normal görünür. Üzərində müxtəlif lövhələr asılmış taxta qapılar da, gül-çiçək də, söyüd ağacları da. Ədliyyə mayoru Fəris Abdullayevlə görüşürük. Cənab mayor jurnalımızla, kitablarımızla tanış olur. Üzərinə düşən öhdəliklərə müvafiq olaraq, bizi müəssisədəki vəziyyətlə, qaydalarla tanış edir. Bir qədər sonra general-mayor Nizaməddin Cəlilov da söhbətimizə qoşulur.

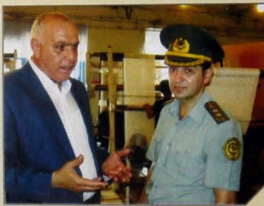
Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar xidmətin rəisi müavini, ədliyyə general-mayoru Nizaməddin Cəlilov:

"Azər-İlma"nın məhkum qadınlarla görüşmək arzusuna rəhbər heyət, xüsusilə Ədliyyə Nazirliyinin müavini, Penitensiar Xidmətin rəisi, ədliyyə general-leytenantı Məhdət Quliyev tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və alqışlanmışdır. Müraciətinizi sizə Azərbaycanın hər bir guşəsində xalqçılıq sənətinin inkişafına olan marağımızdan, diqqətimizdən xəbər verir. Digər sahələrlə yanaşı, burada məhz xalqçılıq sənətinin də yaradılması ideyası, ilk növbədə, bizim tariximizlə, keçmişimizlə bağlıdır. Həç kimi sirsiz deyil ki, Azərbaycanda xalqçılığın tarixi kökləri vardır və bu sənət, demək olar ki, bütün bütövlərdə inkişaf etmişdir. Səxdə müxtəlif rayonlardan olan qadınlar gəlir. Həç kimi xüsusilə təkküllü bu işə cəlb etmişlik. Hər şey onların öz arzusundan irəliləyir. Xalqçılıq həm bizim təbii vəziyyətdir, maarifləndirmə, bir növ "torpa" işimizdir asanlıqladır, həm də bu qadınların özlərinə ədalət və mənaə baxımından dəstək olur. Məhkum maddələrdə dəyərləri bilmədiyini sənətdə öyrənir. Xalqçı məhsulların ən azı bu sənətdə qiymətləndirilməsinə və gələcəyini bu sənətlə qura biləcək

vətəndaş kimi cəmiyyətdə qoşulacaqlarına ümid edirik. Və hesab edirəm ki, bu yolda "Azər-İlma" ilə birgə atacağımız addımlar öz bəhrəsini verəcək. Təcrübəmiz və biliklərimiz bizim üçün çox qiymətli dir. Bu, penitensiar xidmət orqanlarının fəaliyyətinə zərərli təsir deyildir".

4 saylı çoxaçaqkə müəssisəsinin rəisi, ədliyyə mayoru Fəris Abdullayev:

"350-dən artıq qadın cəza çəkdiyi müəssisənin həyatında xalqçılıq sənətinin yaradılması mühüm bir hadisə oldu. Əslində, bu həm bizim, həm də məhkum qadınların arzusu idi. Çünki burada qadınlar üçün digər məşğuliyyət sahələri də var. Lakin sırf Azərbaycan qadını üçün səciyyəvi olan xalqçılıq işinin qurulması zərurətini gördük. Sex yarandıqı ilk gündən etibarən orada işləməyə üçün müəssisədə olan qadınların sayı günbəgün artdı. Lakin peşəkar müəllimlərlə birlikdə onların arasında seçim etməli idük. Daha bacarıqlı, zəiflik, həm də nizam-intizamlı qadınlar səxdə fəaliyyətə cəlb olundular. Bu işdə, təbii ki, peşəkar müəllimlərə böyük ehtiyacımız yaranmışdır. Hal-hazırda 18 saylı peşə məktəbinin müəllimləri həftənin beş günü burada xalqçılıq üzrə dərslər aparırlar. Onların fikrinə, nəticə ürəkəyəndir. Məhkum qadınlar xalqçılıq işinə həvəslidirlər. Bu, onların həm faydalı əməklə məşğuliyyətini təmin edir, həm də psixoloji baxımdan onlara dəstək olur, gərginliyi azaldır. Müəssisədə onların cəmiyyətdə yararlı vətəndaş kimi qayıtmaları üçün bütün imkanlardan istifadə edirik. Xalqçılıq işə bu istiqamətdə atılan ən mühüm

addımlardır. Ümid edirəm ki, "Azər-İlma"nın bizimlə əməkdaşlığı da xalqçılıq sənətinin fəaliyyətinin yaxşılaşmasına, yəni və təcrübə materialları ilə zənginləşməsinə böyük təkan olacaq. Sizin böyük təcrübənizdən faydalanmağa zəruridir. Bəla görüşlər bir daha dövlətimizin, cəmiyyətimizin və qadınların unudulmuş, onların normal bir vətəndaş kimi yenidən cəmiyyətimizə qaytarılması məqsədini nümayiş etdirir".

Qarapaltırı qadınların al-alıvı dünyası

Hana, hava, kirkit səsinə eşitmək hər yerdə və hər zaman gözəldir. "Azərbaycan xalqçılıq" bu sənət sorağı ilə diyarbədşiyər dolaşaraq, respublikamızın ən müxtəlif yerlərində - ucaq dağ kəndlərində, torakəmə elatlarında, rayon mərkəzlərində, şəhərlərdə xalqçılıq, boyaçılıq qadınları görüşmüş, onlar haqqında məlumat toplamış, öz sahifələrində işıqlandırmışdır. Lakin bu görüşümüz təmən fərqli, müstəsna xarakter daşıyırdı. Çünki indi biz 4 saylı çoxaçaqkə müəssisəsində olan məhkum xalqçılıq qadınları görüşməyə gəlmişdik. Bizim yolu-muzunu gözəlləyən onlar idilər - 50-yə yaxın məhkum xalqçılıq.

Xalqçılıq məhkumluq, ikisini bir arada düşünmək, təsəvvür etmək çətin və ağrıdır. Lakin nə qədər ağır olsa da, burada bir hər ikisini bir arada görə bildik. Müxtəlif yaşlı qara paltarlı qadınlar səxdə xalqçılıq toxuyurdular. Düzü hanı nə heç bu məkanə yarasdır bilmədim. Hana hara, məhbəs harı? Dəmir barməqlərlər arasında hana çox misin görünürdü. Amma realıq göz öntüdə idi: məhbəsə xalqçılıq toxunurdu... Azərbaycan qadını həmişə xalqçılıq toxuyub: aranda da, dağda da, süll şəraitində də, qanlı-qadalı müharibə, achiq illərində də. Həmişə də öz əməli, əlini tori ilə öyünüb, qürür duyub. Nənsəndən, anasından miras aldığı bu müqəddəs sənəti göz

bəbəyi kimi qoruyub, inkişaf etdirib, itib-batmağa qoymayıb, öz üzərinə düşən məsuliyyəti anılayaraq onu qızına-gəlininə öyrədir. Xalqçılıq, bir növ, Azərbaycan qadınına bəraət nişanına, əxlaq simvoluna çevrilmişdir. Maraqlıdır ki, hər qadın da xalqçılıq toxumaq qabiliyyətinə malik olmur. Bu, sanki ilahi bir vergidir. Üstəlik məktəb, kitab tanımayan və qadınlar çəpənəziz öz dünyəsində, öz məkanında - xalqçılıq üzərində, min bir mənalı nəxşələr, rənglərini köməkliyi ilə asrarəngiz gözəllik yaratmışlar.

Bir qadın bəradəddi edirik: hansına yaxınlaşacaq, hansı ilə söhbət edək? Belə bir şəraitdə sənətdən nə danışmaq, nə yazmaq olardı?

Məhkum xalqçılıq sakit bəxşlər ilə bizi salamlayırdılar. Bir qismi başını qaldırmağa bəla cəsəət etmir. Nəzarətçilərin məsləhət gördükləri xanımlarla söhbətə başlayırıq.

Onların toxuduqları xalqçılıq çəkdikləri işiğ insanı bəxşlər. Öz balalarını seçənlər tumarlayırlarmış kimi kövrəlirlər. Hər biri bu xalqçılıqda öz keçmişini, xoş günlərini, ailələrini, el-

obalarını xatırlayır. İndi xalçalara siqal çəkan əllərinə vaxtsə cinayət tərətədiyini düşünmək belə insana əzab verir. Bəziləri səhbət zamanı baxışlarını dəşmədən ayırmadı. Sanki xalçadan xacalət çəkirdilər. Bir qadını, bir ananı, bacını burada görmək dəşətli bir hissədir. Açı təəssüf... Səxdə bu qadınların əksəriyyəti eyni hissələ çəşirətilər. Hamısı eyni cür düşünürdülər: "Vaxtında xalça toxumağı öyrənsəydim, həç vaxt cinayət tərətəməzdim". Səxdə yaradılan şəraitdən razılıq edirlər. Müdiriyyəti onları normal şəraitdə çəşmələri üçün olındən gələni əşirəməmişdir. İmkan daxilində hər şey edirlər. Bəzən rəhbərliyin alıcənablığı qarşısında xacalət çəkirik" deyənərdən də əzəyildi. Xacalət onların hamısına xas olan ümmü bir hissədir. Sanki xalça ilə özlərinə barəət qazanmaq istəyirmişlər kimi bu işə olan havəslərindən, istədədlərindən, müəllimlərinə, naxışlardan, rənglərdən danışırlar. Səhbətətimiz ilmə-ilmə bəş tutur. Maraqlıdır ki, burada xalça toxuyan qadınlar məhz Azərbaycanın ən məşhür xalçaçıqlıq bölgələrinə təmsil edirlər. Çoxu xalça işini burada öyrəndiklərinə baxmayaraq, xalçaçıqların gənərlinin dəşiriciləndirlər. "Tez bir zamanda əlşidim bu işə. Ələ bil, illərlə xalça toxumaşım" deyən qadınlar xalçaçılığın həç də təsadüfi bir sənət olmadığının xəbərsizdirlər. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, hər qadın xalça toxumağı bacarmır. Bu irsən keçən, gözün, beynin yaddaşından süzülüb gələn bir sənətdir; bir nəsil, şəcərə mirası kimi ötürülür. Görösən, bu xanımlar üçdən məhz burada, dəmir barmaçlıqlar arasında xalça toxumaq haqqında düşünübülər?! Bu haqda bir qədər tez, ata ocağında, doğulduğı kənddə, qəsəbədə düşünmək daha vaxtında və düzgün olmazmı?! Bəlkə vaxtilə ayrı-ayrı yənlərdə, kəndlərdə xalça səxləri, məktəbləri təşkil

olunsaydı, ində çəzəçəkə müəssisəsindəki qadınların sayı qat-qat əz olardı? Təbi ki, bütündən törədilən cinayətlərin səbəbini bununla izah etmək niyyətindən çəç-çəç uzağıq. Amma məhbəs xalçaçılarının özlərinin də ətraf eddikləri kimi, nə vaxtsə belə bir sənəti öyrənmiş olsaydırlar, həç bir halda ayrı yola düşməzdilər. Doğrudanmı, xalça toxumaq üçün bu qədər məşəqətli yol keçmək lazım idi? Qadınların hənaya gedən yolunun müxtəlif ağırlıqlı cinayətlərdən, istintəq prosedurlarından, məhkəmə salınlarından keçməsinə təəssüflənəmmək, acımamaq olmur. Ağbırək nələrimiz "həna paklığı sevir" deyirlər. Məhbəs qadınları isə həna özünə paklaşdırır. Bu da dəmir barmaçlıqlar arasında onun boyunna düşmüş ağır vəzifədir. Görüklərimizdən və eşitdiklərimizdən də məlum oldu ki, həna bu işin əhdəsindən bacanaqla gəlir. Hətta ona qarşı vəfasız olan, bigənəlik

göstərən, vaxtilə xalça toxumuş, lakin sonradan bu sənətdən uzaqlaşmış xanımlara da hərətörini əşirəmir. Burada qadınlar bir çətinliyi olanda anasının yanına qaçan balalar kimi başla-narı arışlərə səykoyurlar. Həna onları dinləyir, səkətləşdirir, ürək-dirək verir. Beləcə, günlər bir-birini əvəz edir. Azadlıqda, ailəyə, övlada doğru gedən yol ilmə-ilmə əzilir.

"Xalçam xoşunuza gəlirmi?"

Burada onlar yalnız xalça ilə öyünə bilirlər. İlk dəfədir ki, bu səxə peşəkər xalçaçı gəlir. Qadınlar toxuduqları xalçalarla bağlı professor Vidadi Muradovun fikirlərini dinləyirlər. İpin əldə oluması, nəvləri, rənglənməsi, hənənan qurulması, ərişlərin çəkilməsi haqqında indiyədək

onlarla belə səhbət edən olmayıb. Vidadi müəllim hənə onları, hənə də müəssisə rəhbərliyinin suallarını cavablandırır. Burada toxunan xalçaçılar texniki göstəriciləri, naxışları, qüsurlu tərəfləri və onların aradan qaldırılması yolları haqqında fikirlər də müxtəlifdir. Xalça dünyası yalnız səxdən, buradakı iplərdən, çəşlərdən ibarət olan qadınlarla Azərbaycan xalçaçılıq tarixi, məktəbləri, onların oxşar və fərqli cəhətləri, boyaqçılıq anənləri, müəsir xalçaçılığın problem və vəzifələrinə dair informasiya verilir. "Azor-İlmə"nin hədiyyəti etdiyi kitablar, xüsusilə "Azərbaycan xalça sənəti" dərsliyi, jurnallar, telefilmlər bu informasiyanı daha da dolğunlaşdırır. Sən demə, "Azərbaycan xalçaları" jurnalının yolunu burada çəxdən gözləyirmişlər. "Haqqında eşitməşdik. Amma özünü görməmişdik" deyərək jurnala baxırlar. Vidadi müəllim səxin mütəmadi şəkildə jurnallarla, kitablarla, həmçinin toxuculuq üçün müvafiq ləvazimatlarla təminatında köməyini əşirəməyəcəyini bildirir. Fəris müəllim isə müəssisənin kitab fondunun zənginləşməsinə də kimi vəsaitlərin böyük rotu olacağına, istəhsalın keyfiyyətcə dəyişməsinə kömək edəcəyini bildirir. Görüşdə həmçinin səxdə "Azor-İlmə"nin nəşrlərindən ibarət xüsusi bir guşənin yaradılması haqqında razılıq əldə olunur.

...Onlar xalçaları haqqında nə isə eşitmək istəyirlər: tori də, irad da, təklif də...hər üçü onlar üçün eyni dərəcədə maraqlıdır. Təki kimsəyə lazım olduqlarını, unudulmadıqlarını anlasın-

lar. "Yəqin xalça olmasaydı, sizin yolunuz burdan düşməzdi"; deyən məhkum xalçaçılarının sözlərində böyük həqiqət var. Əl qabarı, göz nuru, zövq məhsulu olan xalçalar bizi onlarla bir araya gətirir. Hər biri toxuduğı xalçanı bağrına basaraq baxışları ilə "mən də insanam", "mən də qadınam", "mən də bacarınam" deyirlər. Onlar "xalça pasportları"la azadlıqda məhkumluğun sərhədində dəyənək keçid gözləyənləri xatırladırlar.

"Məhbəsədə rəngin də mənəsi dəyişir!"

Maraqlı, hənə də kədərli rəng kaleydoskopudur məhbəs xalçaları. "Azadlıqda həyatı təməm başqa cür görürsən, burada isə təməm başqa", "bax, həmin o dəmir dərzəcdən bu yana həyat başqa rəngdədir", "mən buraya düşsəndən sonra hər rəngə öşgə bir anlam verərdim", kəndimdən ötrü dərzəcdə yaşıl rəng mənə təsəlli olur. Ələ bilərəm ki, bağçəmizdə yaşıl onların üzərindən əyaqalın gəzərdim", "Pirəbdil" üzərində məvi cə qırmızı rəngi yəni-yənə işlədirəm. Məncə, gözəldir. Bəlkə azadlıqda başqa cür toxuyaram, amma ində bu rənglər mənə yəşəməq həvəsi verir". Hərəsi öz duyğularının, arzularının, yəşəntilərinin, ümidlərinin rəngindən danışırdı. Kimsə "mənim xalçamın yaşılı daha parlaqdır", digəri "həç vaxt qırmızı və ağ rəngli dəstə palat geyməzdim. Sən demə, çəç öşgəzəmiş. Xalçaya yərişəy verir" deyir. Bu, surf psixoloji məqəmə və həmin məkənin dikta etdiyi məsələdir. Onları dinləyən-dinləyənə toxuduqları xalçalarla özləri arasında paralellər axtarmağı çəşirəm. Düzü, hər kəs öz toxuduğı xalçaya bənzəyir. Onlardan biri "nə vaxtsə xalça üzərində gözəl bir çəç toxuyacağam. Qəş, gözü qapqara, səçləri də...Yanaqları qırmızı, dodaqları al... Əşl şəçç gözəli. Özümün qayğısız günlərindəki portret

mi yaradacağam", - söyləyir. Tünd rənglərin daha çox işləndiyi bir xalçanın toxucusunun bu "tutqunlığ"ın səbəbini soruşuram. "Hər ilmə ağaran bir telimdir. Bu günümün rəngidir", - deyir.

"Biçaqlarınızı təhvil verin!"

Günortaya az qalıb. Məhbus qadınların nahar vaxtıdır. Sexin giriş qapısında xatiro şəkli çəkdiririk. Qarıba bir süket var arada. Səslandırmədiyimiz suallar, onların ürəklorindən qılan sözlər... Qafsların bu sükutu nəzarətinin "Biçaqlarınızı təhvil verin!" əmri pozur. Hansı biçaqlar?! Səhət xalça biçaqlarındanmı gedir? Qadınlardan saylarına müvafiq olan sonuncu xalça biçağı alınmadı heç bir sexi tərk etmir. Üst-üstə yığılan biçaqlar yalnız indi gözümə silah kimi görünür. Başyaqdan hansı mühitədə olduğumdan xəbərsizdim sanki. Dünyanı heyrotə gətirən gözəlliyi yaranan bir alətin burada soyuq səhla çevrilmiş təhlükəsi də varmış. Nəzarətçi qadın izah edir: "İstimizin qaydası budur. Sexdən çixanda qadınlar xalça biçaqlarını təhvil verməlidirlər. Təlimatda da belə yazılıb. Sex daxilində onlar tam təhlükəsiz olurlar. Ela bil ki, xalça onları tərk-silah edir. Bir-biri ilə yalnız gözəl məzmunlu səhəblər edirilər, naxışlar haqqında danışırlar. Həttə, ən aqressiv məhbüs qadın belə burada sakitlik tapa bilir. Amma təəssüf ki, bu ab-havayı bütün müəssisəyə aid etmək mümkün deyil".

"Mən azadlığa çixanda..."

Məhbəsdə insanın əzali arzusu azadlıqdır. Səziirnin əvvəli də, sonu da azadlıqdır bu qadınların. Onların həyat romanı üçhissəlidir: məhbəsaqadər, məhbəsdə və məhbəsdən sonra... Sonuncu hissə xəyallərindən, fantaziyalərindən bəhs edir. Hər ilmə vurdudaq səhri xalçaların üzərində azadlıqlarına yol alırlar. Bəlkə də ələrlə bənə görə ki, məhbəsdən çixandan sonra xalça işini davam etdirəcəklərini deyirlər. "Evidmə mütləq bir hanam olaçaq. Bu günlərimin yadigar kimi onu saxlayacağam" deyönlər çox idi. Məşhur milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevə bağı dillərdə əzbər olan bir əhvalatı xatırlıdam. Deyilənə görə, Hacı hənissə fəhləyə hirsələndə dönbub iş otlağında başının üzərindən asdığı özünü keçmiş fəhla atlarıinə baxar, hirsini cılovlayarmış. Bu alətlər Tağıyevin çətin keçmişinin yadigarı kimi onu insanlara münasibətlərində çox yanlışlıqlardan, səhvlərdən xilas etmişdir. Bu qadınlardan da gələcəkdə öz evlərində

görmək istədikləri hənə əslində öz qaranlıq keçmişlərindən bir görk, öyüd yadigarı olaçaq; hər dəfə ona baxdıca, xalça toxuducaq bəd əməllərdən uzaqlaşacaqlar, paklaşacaqlar.

Professor Vidadi Muradov:
"Xalçalar toxucunun yaşantılarının aynasıdır".

"İndiyədək sayızs-həsəbsiz xalçalar gör-müşəm. Onların hər biri bir dünyadır. Hər bir bölgənin xalçaları ayrı-ayrılıqda keşf etməklə, o yerin ümumi mənzərəsinə uyğunlaşma nail olur. Lakin heç vaxt Azərbaycan qadını-nu məhbəsdə xalça toxuyan görməmişdim. Bu ağırlı, düşündürücü bir məsələdir. Azərbaycan qadınınu gözəlliyi, əxlaqı, əməyi və milli qürurunu olan xalçalar məhbəslə tam ziddiyyət təşkil edir. Lakin bu gün əhəmiyyətli bərsəmlə oldu. Haqqında eşitdiklərimizi gözərlizməyə gördük. Cəza müəssisəsindəki xalça sexi ilə, xalça qadınlarla tanış olduq. Düzi, bu qadınlrın xalçaya həvəsi möni təəccübləndirdi. Onların hər biri xalçaya bir ibadət, nəciyat yolu kimi yənasır. Təsəffüf deyil ki, toxuduqları xalçaların əksəriyyətinin üzərində arzulər, dualar öz əksini tapır. Müqəddəs ziyarətgahların xalça üzərində təsviri məhbüs qadınların daxili ələmlərinin çətişidir. Rəngindən, naxışından asılı olmayaraq bütün xalçalar toxucusunun hissələrini əks etdirir. Bu, təcrübə məsələsidir. İlk baxışdan xalçanın sevincəndə, şadyanılıqdan, yaxud da qəməndə, əhiyac üzündən toxunduğunu hiss edə bilərik. Bu sexdə də toxunan xalçalar ayrılıqdan, kədərdən, həsrətdən danışıq. Həttə ən əlvan rənglərdə to-xunan xalçalar belə... Məhbüs qadınlrın öz isti ocaqlarında ana-bacılar, övladları ilə birgə əz-düyülu, ab-havali xalçalar toxumaları arzu edirəm. Buradan əsl xalçaçı kimi azadlığa çixan qadınlar haqqında heç kimin bədgümünə olmayacağımdan əminəm. Xalçanın əxlaqı rolu haqqında çox deyilib, çox yazılıb. Burada mən bunun bir daha təsdiqini tapdım. Həttə tarixən dünya

adlıyva təcrübəsində belə xalçaçılığın tərbiyivi rəşləndirən döna-döna yaradılmışlar. Məsələn, Türkiyədə "Sivas Cəzaevi xalçaları" beynəlxalq brenda çevrilmişdir. Sivasdakı coza evlərində toxunan xalçalar həm çəpəsinə, həm rənglərinə, həm də texniki göstəricilərinə görə çox yüksək qiymətləndirilir. Coza evini tərk edən xalçalar iş yeri tapmadıca heç bir çətinliklə üzəlmirlər. Belə görürlərin də davamlı olaçağına və sexdə peşakar xalçacıların formalaşmasına kömək edəcəyinə ümid edirik. Penitensiar Xidmətin rəisi, cənab general-leytenant Mədət Quliyevnin özünü bilavasitə bu işə gətərdiyi diqqət bizi daha da həvələndirir. Düşünüürəm ki, Penitensiar Xidmətin "Azər-İlmə" ilə müstəqil fəaliyyəti öz nəticəsini verəcə, sexin fəaliyyətinin daha da yaxşılaşmasına, texniki avadanlıqlara, təlim və tədris materialları ilə təchizatına şərait yarada-caq".

Hənə azadlığa gözəldir

Məhbəs hənələrindən sonra bir də adı şəraitdə qurulan hənə gərəcəyəmə ümidisizmiş kimi, bir-baş "Azər-İlmə"nin xalça sexinə daxil oldum. Toxucular gülürzəlo möni salamladılar. Onların mənim hənərdən və hənə hissələrdə qayıtdığımızdan xəbərsiz idilər. Divarlar, hənələrə həssəli baxdım. Buranın doğma havasını doya-doya dadmaq çətişdim. Səvq-təbii əllərindəki xalça qadınlar baxdım. Toxucular hənəri öz nəğməsinə bəzişməyə edə-edə xalça yaradırlar. Onlar kimi neçə-neçə qadınınu cəza evində xalça toxuduğundan xəbərsiz idilər. Hənə arxasında ela gözəl və müqəddəs görünlürlər ki...Onların əlində bu biçaqlar heç vaxt silinə çevrilməyəcədi.

Professor Vidadi Muradov həyatdə müəssisənin nümayəndəsi Faiq müəllimlə səhəbt edirdi. Cozaçəkəmə müəssisəsinə hənələr və lavazimatlar yolu salınırdı... Orada hənənin yolu gözəlyənlər çox idi.

RƏNA QƏDİR qızı SÜLEYMANOVA

"1980-ci ildə Şirvan şəhərində anadan olmuşam. İxtisasca tıbb bacısıyam. Lakin burada meylimi xalçalara salmışam. Hər səhər sevimli hənəminə yanna tələsirəm. Bu, fərqli bir duyğudur. Onu sözlə ifadə etməkdə çətinlik çəkirəm. Deyim ki, müəssisədə qadınlar üçün təşkil olunan kurslarda iştirak etmişəm. Lakin xalçaçılığa ürəkəndən bağlanmışam. Xalça nəmən xilasımı, ümid yerimdir. Onula vaxtın necə keçdiyini bilirəm. Boya-başə çətişdim Şirvan rayonunda işlədim. Rəng-bəzəng xalçaların müəssisəsinə gətirilməsinə kömək etmişəm. Amma heç vaxt xalça toxumaq haqqında düşünməmişəm. Lakin burada xalçanın səhriyə düşdüüm və itirdiyi illərə təəssüfləndim. Müəssisədə təşkil olunan xalçaçılıq kurslarında Nayinə müəllimlərin rəhbərliyi ilə bu sənətə yiyələndim. Sexdən ən böyük ölümlü xalçaları mən toxuyuram. Hal-həzrdə "Pirəbdil" üzərində işləyirəm. Bu da böyük ölümlü xalça olaçaq. Rəngləri özüm seçirəm. Bilirsənizmi, indi mənim çətin rənglər özə məna ifadə edir. Dəmir bərməliqlər arxasından sənə də, günəş də, ağaclar da başqa rəngdə görünür. Bax, bu "Pirəbdil" in üzərində ona xəs olmayan mavi rəngli naxışlar vururam. Qırmızı ilə mavi birlikdə çox gözəl görünür. Xalçanın hər naxışın öz mənası olduğuna da öyrənmişəm. Lakin mənim xalçalarımda olan naxışlarını özüm mənənləndirirəm. Azadlığa çixanda bu sənəti davam etdirəcəyimdən əminəm. Tovazəkərdən uzaq olsa da, deməliyim ki, burada mənim öz şağırdlarımda da var. Xalçaçılığı öyrənmiş bir gözəllik, onu digərlərinə öyrətmək isə tamam başqa zövq, savabdır".

ELZADƏ FAZIL QIZI ƏLİYEVƏ

"1969-cü ildə Bakının Saray kəndində anadan olmuşam. İqtisad Universitetini bitirmişəm. Uzun müddət Azərbaycan Dövlət Tele-Radio Şirkətində çalışmışam. Burada məhkum yoldaşımın məsləhəti ilə xalça toxumağa başladım. Saray kəndinin özünəməxsus xalçaçılıq ənənələri var. Kəndimizdə xalça toxuyan qadınlar çox idi. Uşaqlıq xatirələrimdə xalçaçı Süsən xala xüsusilə əbədiləşib. Mən ilk xalça dəzgahını - hananı onun evində görmüşəm. Onun hanasının başından asılan rəngbərabər yumuqlara baxmaqdan doymurdum. Nə vaxtsa xalça toxuyaçağımı ağlıma belə gətirməzdim. Həyat özü insanı vadar edir. Və burada mənim məşğul olma biləcəyimi an gəzəl iş xalça toxumaqdır. Xalçaların xovu hündürdür. Bu onların görkəmini bir qədər kobudlaşdırır, lakin mən xovlu xalçalardan istilik duyuram. Onlardan evimin, övladlarımlın, gözəl günlərimin hərətini alıram".

ƏSMİRƏ ƏBUBƏKR QIZI SÜLEYMANOVA

"1985-ci ildə Qobustan rayonunun Mərəzə qəsəbəsində anadan olmuşam. Şirvan toxunan xalçaların səsi-sorağı uzaq-uzaq ellərdən gəlib həmişə. Mən də gözümi açib qohum-əqrəbəmin evində daha çox sumaxlar toxundu-

ğunu görmüşəm. Qarıbə nənəmin, Elmira xalçanın toxuduğu sumaxların nağılları, rəngləri indi də gözələrim önündədir. Özüm saç üstəstəyəm. Lakin buraya gələndən bəri meylimi xalçalara salmışam. Düzü, bunun nəco baş verdiyini deyə bilmərəm. Dərslərə başlayan gündən mənə elə gəldi ki, bir sahədə böyük təcrübə var. Hənəyə tez alışdım. Hənə mənə anamı, nənəmi... bir sözlə, doğmaları xatırladı. Artıq üçüncü gün müstəqil şəkildə toxumağa başladım. Bəzən elə bilirəm ki, hər ilmə sırası coza müddətimdən gedir. Daha çox mənzərə təsvirlərini toxumağa üstünlük verirəm. Mavi, yaşıl rənglərdən çox istifadə edirəm. Xalça üzərində ziyarətqahların, məscidlərin toxunuşu mənə zövq verir. Elə bilirəm ki, o müqəddəs yerlərin təsvirini toxumaq elə o yerləri ziyarət etmək kimidir".

FİRQƏNGİZ MƏMMƏDAĞA QIZI ƏLİYEVƏ

"1964-cü ildə Bakıda - İçərişəhərdə anadan olmuşam. Sonotim tibb bacısıdır. Uzun illər səhərin bir çox tibb müəssisələrində çalışmışam. Bakıda xalça görmək istəyənlər ilk növbədə İçərişəhərə üz tuturlar. Mən də belə bir mühitdə yaşamışam. Xalçalarla üz-üzə yaşa dölmüşəm. Onların gözəlliyinə məftun idim. İndi isə özüm bu gözəlliyi yaradırəm. Xalça işini burada öyrənmişəm. Hal-hazırda doğquzuncu xalça üzərində işləyirəm. Çeşnili müəllimlərimiz hazırlayır. Bizə maraqlandıran suallara ətrafı cavab verir. Rəng, naqş seçiminizə köməklik göstərir. Xalçaçılıq qadınun özünü köşf edəcəyi, imkanlarını dayərləndirəcəyi bir sənət sahəsidir. Üç qız övladım var. Nə vaxtsa onların cəhizlik xalçalarını özüm öz əllərimlə toxumaq istədim. Öz evimdə bu sənəti qızlarıma da öyrədəcəyəm".

ZƏBİBİYƏ QARA QIZI ƏSƏDOVA

"1966-cı ildə Quba rayonunda anadan olmuşam. Lakin güzəranımız həmişə Xaçmazla əlaqədar olub. Atam mənə 14 yaşında Xaçmazdakı xalça sexinə yazdırmışdı. Burada peşəkar ustaların xalça toxumağı öyrəndim. Hənə arxasında günün nəco keçdiyini bildirdim. Bu sənətə elə bağlanmışdım ki, atamdan evimizə bir hənə almağı xahiş etdim. Hənə evimizə xoşbəxtlik gətirdi. Artıq mən sexdə deyil, evdə müstəqil şəkildə xalçalar toxuyurdum. Ailədə 5 bacı idik. Həmmuzun cəhizlik xalçaları o hanada toxunub. Lakin ata ocağını tərkdən sonra bir hanadan da uzaqlaşdıq. Uzun illərdən sonra burada hənə ilə yenidən görüşdüm; uzun illərin həsrətliyəli kimi... Ona qarşı vəfasız olmuşam, yaşa salmışam onu bu vaxt ərzində. Balkə elə unutanqılığın cəzasıdır çəkiyəm indi. Balkə elə hananın əhdür tutub məni... Bilmiyəm! Amma illəri hədə yerə verdiyimdən peşmanam. Hənə ilə belə bir yerdə görüşü arzulamazdım. Amma görürür, qismət bu işmiş. Müəllimə ehtiyacım olmadı. Barmaqlarımlın yaddaşı köməyim oldu. Yenidən toxumağa başladım. Xalça mənim xilasım, timid yerim oldu burada. Azadlıq çixandan sonra öz evimdə mütləq bir hənə quracağam. Həm kövrək uşaqlıq illərimi, ata ocağımı, həm də... buranı xatırlamq üçün..."

MƏHPARƏ MAHMUD QIZI

"1970-ci ildə Bakıda anadan olmuşam. Özüm Şirvan bölgəsinin adlı-sanlı ziyalı nəslindəyəm. Ali təhsilli ingilis dili müəlliməsiyəm. Xalçaların əhatəsində böyümüşəm. Xalçaların bizim həyatımıza gözəlləşdirirdi. Qohum qadınların sözü-səhbəti həmişə xalçalar, rənglərini alınması, naqışlar, çeşnilər haqqında olardı. Uşağ vaxtı tez-tez belə səhbətlərin sahibi olardım. O zamanlar kəndimizdə 3 böyük yelənli al-əlvan "Baləşirin" palazını dəbdə olduğunu indiki kimi xatırlayıram. Onun çeşni isə-əl gəzirdi. İllər keçdi. Ali təhsil aldım, işlədim. Amma xalçalar dəyamın yanında oldu. Xalça hər bir şirvanlının həyatının, keçmişinin bir parçasıdır. İndi mən özüm də xalça toxuyuram. Bu gözəl sənəti məhz burada öyrəndiyimdən təəssüflənirəm. Maraqlıdır ki, həmmuzun bir müəlliməsi var. Hənə onun eyni mətbləbləri öyrənir. Amma xalçaların müxtəlif cür alınır".

QALINƏ YURIYEVNA BABAYEVA

"1977-ci ildə Bakıda anadan olmuşam. Üç ildir ki, xalçaçılıqla məşğul oluram. Toxumağı burada - cəzaqçım məsəssində öyrənmişəm. Xalça toxumaq fikirlərimi dəğdir, əsəblərimi sakitləşdirir. Eskiyləri özüm çəlik-rəngləyirəm. Uşaqlıqdan yaxşı ol qabiliyyətim olub. Məktəbdə

oxuyanda divar qəzetini mən hazırlayırdım. Elə burada da rəsmli bağlı işləri mən görürəm. Ümumiyyətlə, yaradıcı insanam, incəsənəti sevirəm. Azadlıqda olanda fotomodel kimi çalışmışam. 2002-ci ildə Türkiyədə keçirilən gözəllik müsabiqəsində "Miss Şərm" nominasiyasında qalib olmuşam. Üç övladım var. Azadlığa çıxacağım günü sabirsizliklə gözləyirəm. Yenidən fotomodel kimi çalışmaq istəyirəm. Amma burada öyrəndiyim xalçaçılıq sənətini də yaddan çıxarmayacağam. Boş vaxtlarımda suvenir xalçalar toxuyacağam".

ŞAHNAZ KAMAL qızı ABDÜLRƏHMANOVA

"1990-cı ildə Bakının Bina kəndində anadan olmuşam. Xalça toxumağı burada öyrənmişəm. İki il yarım ki, xalça toxuyuram. Əsasən kiçik ölçülü, suvenir xalçalar toxusam da, böyük ölçülü xalçaların da öhdəsindən gələ bilərəm. Xalçaçılıq burada mənim həmdəmdir. Onlarla danışır, fikirlərimi bölüşürəm. Al-ıvan xalçalar arzularımı, xəyallarımı əks etdirir. Buradan çıxandan sonra xalça toxumağı mütləq davam etdirəcəyəm".

ŞƏFIQƏ SEYFULLA qızı HÜSEYNOVA

"1967-ci il Bakının Buzovna kəndində anadan olmuşam. Xalça toxumağı mənə məhəmməd yoldaşım Mehparə öyrətdi. İki ildən çoxdur ki, xalça toxuyuram. Bu müddət ərzində 40x50 sm ölçülü 30-a yaxın xalça toxumuşam. Bunların arasında Azərbaycanın memarlıq abidələrinin əks olunduğu suvenir xalçalar çoxdur. Bundan əlavə, "Zeyva", Qarabağ xalçası da toxumuşam. Çeşnili burada rəssamlıq qabiliyyəti olan qızlar çəkir. Bu sənəti öyrəndiyimə görə sevinirəm. Dörd övladım var. Azadlığa çıxandan sonra onları bu sənətlə dolandırmaq fikrindəyəm".

GÜLNARƏ TÜRƏT qızı AĞAYEVA

"1979-cu ildə Bakıda anadan olmuşam. Bir ildir ki, xalça toxuyuram. Bu sənətə böyük marağım olub. Kənddən xalça toxuyanlara bəx həsəd aparırdım. Xalça toxumağı mənə məhəmməd yoldaşım usta Ruhuyyə öyrətdi. Beş günə öyrəndim. İndi toxuduğum xalçalara bəx

zövq alıram. Bütün meylimi, sevgimi xalçalara salmışam. Çox bağlanmışam bu sənətə. Xalçalar mənim ömürlük yoldaşlarımdır. Onları siz bir gününüzü təsəvvür etmirəm".

VÜSALƏ VAQIF qızı TAĞIYEVA

"1979-cu ildə Lənkəranda anadan olmuşam. Daha çox kiçik ölçülü, suvenir xalçalar toxuyuram. Lakin mən burada 220x170 sm-lik böyük Qarabağ xalçası da toxumuşam. Xalça toxumağı burada öyrənmişəm. Məhkumluq həyatında vaxt çox uzun görünür. Mütləq hənsisə bir sənətlə məşğul olmaq lazımdır. Biz də xalçaçılığa həvəs göstərmişik. Ən maraqlısı odur ki, xalçanın hansı rənglərdə toxunacağına özümüz qərar veririk. Mən sumaqı, tünd-göy, ağ və şəkəri rənglərə üstünlük verirəm. Xalçaçılıq qadınlarla xas gözəl sənətdir. Fikirlişiorəm ki, azadlığa çıxandan sonra evdə özümə hana qurum, asuda vaxtlarımda xalça toxuyum".

ZÖHRƏ ORUC qızı İSKƏNDƏROVA

"1989-cu ildə Şəmkirin Kəndüllü kəndində anadan olmuşam. Azərbaycan xalçası naxışlarına, rənglərinə görə dünyada məşhurdur. Biz də bu sənəti öyrənə bildiyimizə görə sevinirik. Üç ildən çoxdur xalça toxuyuram. Xalçanı toxuyanda onun naxışlarına, rənglərinə böyük önəm verirəm. Butadən, səkkizgüslü ulduzdan çox istifadə edirəm. Rənglərdən isə qırmızı, göyü, yaşılı sevirləm. Rənglərə kortabı yanaşmaq olmaz. Rənglər bir-birinə uyğun gəlməli, bir-birini tamamlamalıdır. Xalçanın hər ilması düz vurulmalıdır ki, ayrı alınmasın. Çalışırım bu sənəti bütün xırdağına, incəliyinə qədər öyrənəm. Çünki bu, mənə verilən bir şansdır. Ailəmin sevgisini qaytarmaq üçün verilən bir imkandır. Azadlıqda olanda bu sənəti bilsəydim, ayrı yolla pul qazanmaq haqqında fikirləşməzdim. Xalçaçılıq mənim gələcəyim, buradan çıxıqdan sonrakı həyatım üçün bir ümididir".

